

РОЗВИТОК ТЕНДЕНЦІЙ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНИХ ЗАСАД ДІЯЛЬНОСТІ КИЇВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ: МИНУЛЕ ТА СУЧАСНЕ

У статті проаналізовано розвиток тенденцій організаційно-педагогічних засад діяльності Київського університету крізь призму минулого та сучасності.

Ключові слова: *розвиток тенденцій, організаційно-педагогічні засади діяльності, університетська освіта.*

Аналіз розвитку тенденцій організаційно-педагогічних засад діяльності Київського університету з екстраполяванням через минуле в сучасне здійснюється нами для встановлення еволюційної природи тих кількісно-якісних змін функціонування освітньої установи, що базуються на переосмисленні накопиченого історичного досвіду. Доцільність такого розгляду полягає в тому, що воно, по-перше, дає можливість на системному рівні дослідити процес становлення та розвитку навчального закладу як автономної одиниці та складової ланки освітньої політики Російської імперії; по-друге, узагальнити провідні ідеї, що зумовлювали трансформацію ціннісних основ вітчизняної освіти; по-третє, здійснити актуалізацію історико-педагогічної фактологічної інформації в соціально-економічних реаліях сучасності.

Проблематика тенденцій розвитку історико-педагогічного процесу привертає увагу наукової громадськості. Так, тенденції педагогічної освіти України, суперечності та закономірності професійної підготовки вчителя досліджували І.П. Важинський, О.В. Глузман, Н.М. Дем'яненко М.Б. Євтух та ін. Визначення та класифікацію тенденцій розвитку організаційно-педагогічних засад діяльності Київського університету періоду 1833 – 1863 рр. було здійснено у нашій попередній публікації [9].

Мета дослідження – проаналізувати розвиток тенденцій організаційно-педагогічних засад діяльності Київського університету крізь призму минулого та сучасності.

Завдання дослідження: вивчити нормотворчі документи функціонування Київського університету в контексті розвитку тенденцій організаційно-педагогічних засад його діяльності періоду ХІХ століття з екстраполяцією на сьогодні.

Період 1833 – 1837 рр. в історії університету св. Володимира визначається нами як організаційно-структурний, закономірно пов'язаний зі становленням правових основ функціонування установи. Базовими для усвідомлення усіх структуризаційних особливостей є нормотворчі документи зазначеного історичного періоду, зокрема Указ Імператора від 08. 11. 1833 р. та проект статуту від 25. 12. 1833 р. Так, в Указі визначено структуру університету (філософський та юридичний факультети), фінансові ресурси, механізм підпорядкування [8]. Вказані положенні було значною мірою деталізовано на рівні проекту статуту від 25. 12. 1833 р. з визначенням ролі попечителя навчального року, повноважень Ради та Правління університету, ректора, професорсько-викладацького складу, пофакультетної структури та викладання предметів. Не залишені без уваги питання організації вступної кампанії, підготовки й атестації наукових кадрів, особливих установ при університеті [3].

Прямим спадкоємцем Імператорського університету св. Володимира є Київський національний університет імені Тараса Шевченка – один з провідних вищих навчальних закладів незалежної української держави. Проте, маємо зауважити, що організаційно-структурні перетворення мають місце й на сучасному етапі. Зважаючи на те, що організація будь-якої діяльності ґрунтується на юридичних механізмах, коротко висвітливо правові засади функціонування освітньої установи на сучасному етапі.

Стратегічним документом, яким керуються у власній діяльності всі без виключення освітні установи, є Закон України "Про освіту" від 23. 03. 1996 р. У Законі наголошується, що "метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу, підвищення освітнього рівня народу, забезпечення народного господарства кваліфікованими фахівцями" [7]. Законодавчим актом також визнано пріоритетність сфери освіти, визначено основні принципи освіти, органи управління, державні стандарти, питання самоврядування, науково-методичного забезпечення тощо.

Регулюванню суспільних відносин у галузі навчання, виховання, професійної підготовки молодих громадян спрямований Закон України "Про вищу освіту". Він установлює правові, організаційні, фінансові та інші засади функціонування системи вищої освіти, створює умови для самореалізації особистості, забезпечення потреб суспільства і держави у кваліфікованих фахівцях [4].

Враховуюче те, що Київський національний університет імені Тараса Шевченка надає своїм випускникам право викладання відповідних дисциплін, науковий та практичний інтерес становлять "Концептуальні засади розвитку педагогічної освіти України та її інтеграції в європейський освітній простір", затверджені на рівні Міністерства освіти і науки від 31. 12. 2004 р. У документі наголошується, що "метою розвитку педагогічної освіти є створення такої системи педагогічної освіти, яка на основі національних надбань світового значення та усталених європейських традицій забезпечує формування педагогічних працівників, здатних здійснювати професійну діяльність на демократичних і гуманістичних засадах, реалізовувати освітню політику як пріоритетну функцію держави, що спрямовується на розвиток та самореалізацію особистості, задоволення її освітніх і духовно-культурних потреб, а також потребу бути конкурентоспроможним на ринку праці" [1]. Зазначена мета конкретизується в таких завданнях: забезпечення професійно-

особистісного розвитку майбутнього педагога; приведення змісту підготовки педагогічних і науково-педагогічних працівників до вимог інформаційно-технологічного суспільства та змін, що відбуваються в соціально-економічній, духовній та гуманітарній сфері; модернізація освітньої діяльності вищих педагогічних навчальних і наукових закладів на основі інтеграції традиційних педагогічних і новітніх мультимедійних навчальних технологій; запровадження двоциклової підготовки педагогічних працівників за освітньо-кваліфікаційними рівнями бакалавра і магістра; вдосконалення системи відбору молоді на педагогічні спеціальності, розширення цільового прийому та запровадження підготовки вчителя на основі договорів; удосконалення мережі вищих навчальних закладів та закладів післядипломної педагогічної освіти з метою створення умов для безперервної освіти педагогічних працівників.

У контексті тематики статті виняткового значення набуває Указ Президента України від 25. 11. 1999 р. "Про Київський національний університет імені Тараса Шевченка". Зважаючи на важливу роль навчальної установи в підготовці висококваліфікованих спеціалістів та його непересічне значення як провідного центру освіти, науки, культури, Указом було встановлено самоврядність (автономність) університету, визначено процедуру призначення керівництва закладу, а саме: ректор призначається на посаду та звільняється з посади Президентом за поданням Вченої ради та прирівнюється за статусом до міністра України; механізм фінансування: окремим рядком за індивідуальними нормативами з Державного бюджету із збільшенням удвічі оплати праці працівників [6].

Маємо зауважити, що досліджуваний нами навчальний заклад здійснює свою діяльність відповідно до власного Статуту. Проте, Постанова Кабінету Міністрів України від 14. 03. 2007 р. "Про затвердження Статуту Київського національного університету імені Тараса Шевченка" зупинена Указом Президента України від 07. 07. 2008 р. "Про зупинення дії постанов Кабінету Міністрів України від 16. 01. 2007 р. та від 14. 03. 2007 р." З огляду на мотиви юридичної етики, аналіз основних статутних положень нами здійснюватись не буде.

Таким чином, екстраполяція тенденцій організаційно-структурного етапу на рівень сучасності засвідчує наявність глобальних соціально-економічних зрушень у сфері вищої освіти сьогодення, підтверджує визнання та інституціалізацію унікальної сутності Київського університету, котрий на різних щаблях еволюції суспільної свідомості вирішував ті завдання, що стояли в ранзі пріоритетних. Вивчення й аналіз правових регулятивів організації діяльності навчального закладу дає нам також можливість зробити висновок щодо наявності суттєвих юридичних колізій на рівні управління освітянською установою як у минулому, так і на сучасному етапі.

Особливість тенденцій структурно-змістового етапу полягає в оптимізації структури університету з поступовим розширенням змістового компоненту освітньої діяльності шляхом вдосконалення навчального процесу. На сьогодні спеціалізація навчального процесу визначається особливостями підготовки фахівців на відповідному факультеті. Висвітлення специфіки та профілізації підготовки фахівців будемо здійснювати на прикладі факультетів психології, соціології та філософії, на яких апробуються чимало педагогічних курсів інтегративного характеру. Так, до основних напрямів наукових досліджень на факультеті психології відносимо такі: психологічні детермінанти життєвих цінностей студентської молоді; соціально-психологічні аспекти, зміст і шляхи поліпшення освіти у вищій школі в умовах багатоступеневої підготовки спеціалістів; багаторівнева професійно-педагогічна підготовка фахівця в історії класичного університету України (XIX – XXI ст.); проблеми особистості в соціально-психологічній науці; менеджмент у вищій школі: адаптація до європейського контексту та ін. Підготовка фахівців здійснюється за такими спеціальностями: "Загальна психологія, історія психології", "Психологія праці. Інженерна психологія", "Медична психологія", "Соціальна психологія", "Педагогічна психологія", "Соціально-психологічні технології", "Управління навчальним закладом".

На факультеті соціології базові напрями наукової діяльності пов'язані з дослідженням методологічних і методичних проблем розробки соціальних показників становлення демократичного суспільства в Україні; аналізом етнонаціональної структури та міжетнічної взаємодії в сучасному українському суспільстві; висвітленням багатовимірних просторів соціальних змін і процесів глобалізації тощо. Виробничою та педагогічною діяльністю студентів й аспірантів здійснюється за такими спеціальностями: "Соціологія культури, науки, освіти", "Соціологія політики", "Історія і теорія соціології", "Методологія та методи соціологічних досліджень".

Найстаршим факультетом Київського університету є філософський, що розпочав свою роботу восени 1834 р. На сьогодні основу наукової діяльності на факультеті складають такі напрями: модернізація фахової філософської освіти в Україні; теоретичні засади, науково-методичне забезпечення; світоглядно-гуманістичні засади вітчизняної гуманітарної освіти; сучасні проблеми теорії аргументації: логічний і риторичний аспекти; національна духовність як чинник державотворення; етика та естетика в структурі сучасного гуманітарного знання; історія української культури; сучасна політична думка України: проблеми розвитку та конституювання; раціональність у філософії, науці, філософії науки на зламі тисячоліть; соціокультурні та геополітичні орієнтації українського суспільства на перетині тисячоліть; філософія релігії як філософське релігієзнавство та ін. Змістовий компонент навчальної діяльності пов'язаний з теоретичною та практичною філософією, історією філософії, етикою та естетикою, культурологією, історією релігій, філософією релігій та релігійною філософією; теорією політики, політичним менеджментом, аналізом, прогнозом та управлінням соціально-політичними процесами. Маємо зауважити, що філософський факультет – єдиний в університеті, що готує викладачів філософії, етики, естетики, логіки, риторики, політології, релігієзнавства, історії та теорії культури для вищих навчальних закладів України за спеціальностями "Філософія", "Релігієзнавство", "Політологія".

Окремо вважаємо за доцільне коротко розглянути діяльність кафедри педагогіки як базової та узагальнюючої установи з педагогічної підготовки та просвіти студентів університету. Нагадаємо, що кафедра педагогіки функціонує в досліджуваний установі з 1850-го р. Цей рік також уважається офіційним запровадженням педагогіки як самостійного курсу в навчально-виховний процес історико-філологічного, фізико-математичного та юридичного факультетів університету. В різні історичні періоди предмети педагогічного спрямування читали видатні учені, серед яких С.С. Гогоцький – випускник Київської духовної академії, доктор філософії та стародавньої філології, перший викладач педагогіки; С.А. Ананьїн – педагог і психолог, приват-доцент, декан факультету професійної освіти Київського інституту

народної освіти (КІНО) ; Г.Є. Жураківський – історик педагогіки, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПН РРФСР; О.Ф. Музиченко – педагог, методист, викладач педагогіки Ніжинського історико-філологічного інституту, директор Першої київської гімназії, професор педагогіки КІНО; А.В. Володимирський – дефектолог, лікар-психоневролог, професор лікарсько-педагогічного факультету КІНО; Й.Б. Селіханович – історик педагогіки, завідувач кафедри педагогіки КІНО, дослідник педагогічної спадщини Я.А. Коменського; С.Х. Чавдаров – педагог, заслужений діяч УРСР, професор, член-кореспондент АПН РРФСР, завідувач кафедри педагогіки Київського державного університету імені Т.Г. Шевченка; М.М. Грищенко – доктор педагогічних наук, професор, заслужений діяч науки УРСР, ректор Київського інституту соціального виховання, завідувач кафедри педагогіки; А.М. Алексюк – доктор педагогічних наук, професор, фахівець у галузі методів навчання в середній та вищій школі, заступник Міністра освіти, завідувач кафедри педагогіки [2, 210 – 214].

У 1991 р. кафедра увійшла до складу новоствореного факультету соціології та психології. Протягом означеного періоду на кафедрі працювали А.М. Алексюк; В.С. Заслуженюк – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри; Л.Г. Коваль – доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПН України, завідувач кафедри педагогіки. В 1999 р. кафедра реорганізована в кафедру педагогіки та соціальної роботи, яку очолювали В.П. Казміренко – доктор психологічних наук, професор, фахівець у галузі соціальної психології; Ю.М. Швалб – доктор психологічних наук, професор, коло наукових інтересів якого складають проблеми психології свідомості та цілепокладання, педагогічних інновацій. 2003 р. позначений створенням самостійної кафедри педагогіки, котрою впродовж року керувала доктор педагогічних наук, професор, історик педагогіки Н.М. Дем'яненко.

На сьогодні професорсько-викладацький склад кафедри забезпечує викладання циклу педагогічних дисциплін на факультетах університету, а також окремих, професійно орієнтованих курсів і спецкурсів, зокрема: "Світові системи освіти: компаративний аналіз", "Історія системи освіти та педагогічної думки в Україні", "Методологія та методика науково-педагогічних досліджень" "Методика викладання у вищій школі", "Педагогіка діалогу" тощо. Також уважаємо за доцільне зазначити, що кафедра педагогіки є випусканою зі спеціальності "Управління навчальним закладом" освітньо-кваліфікаційного рівня "магістр". З 2005 р. кафедру очолює доктор педагогічних наук, професор, фахівець у галузі історії педагогіки, порівняльної педагогіки, науковець-методолог М.П. Лещенко. Принагідно зауважимо, що М.П. Лещенко є засновником єдиної в Україні альтернативної школи "Чарівний світ" у м. Полтава, в якій апробуються й експериментально перевіряються педагогічні технології творення пізнавально-активного поля позитивного потенціалу.

Таким чином, динаміка тенденцій структурно-змістового етапу організаційно-педагогічних засад діяльності Київського університету яскраво засвідчує історичну спадкоємність та всебічний розвиток основ спеціалізації освітньої діяльності в навчальному закладі. Значення та роль інтегративних варіативних дисциплін на сучасному етапі є особливо актуальною, що проявляється в розробці їх нової етнічно-національної парадигми, пошуках альтернативних педагогічних систем і моделей, інноваційних технологій та методик професійно-педагогічної підготовки фахівців нової генерації на рівні світових стандартів і здобутків цивілізації.

Третій і завершальний у межах означеного дослідження етап визначений нами як структурно-процесуальний. Сутність тенденцій полягає в завершенні структурізаційних процесів в університеті (до 1920 р.) шляхом запровадження особливих процесуальних нормативів (Указів, розпоряджень, циркулярів тощо).

На сьогодні Київський національний університет імені Тараса Шевченка є багатогалузевим навчально-науковим комплексом, який об'єднує 15 факультетів (біологічний, географічний, геологічний, економічний, історичний, кібернетики, механіко-математичний, фізичний, підготовчий, хімічний, юридичний, філософський, радіофізичний, соціології, психології), 6 навчальних інститутів (журналістики, міжнародних відносин, філології, військовий, післядипломної освіти, високих технологій), Центр підготовки та перепідготовки іноземних громадян, Центр українознавства, Науково-дослідний інститут фізіології, Ботанічний сад, Зоологічний музей, Історичний музей, Наукову бібліотеку імені М.О. Максимовича, Інформаційно-обчислювальний центр, Науково-методичний центр, Астрономічну обсерваторію, Видавничо-поліграфічний центр, Канівський державний заповідник. Навчальний заклад здійснює підготовку спеціалістів з фундаментальних і прикладних дисциплін. Враховуючи сучасні потреби ринку праці, розвитку науки та виробництва, в університеті системно відкриваються нові спеціальності та спеціалізації, розширюється номенклатура іноземних мов.

До особливих процесуальних регулятивів організаційно-педагогічних засад діяльності навчального закладу на сучасному етапі відносимо, насамперед, Указ Президента України від 05. 05. 2008 р. "Про заходи щодо підвищення статусу Київського національного університету імені Тараса Шевченка" [5]. Враховуючи виняткову важливість установи в підготовці висококваліфікованих спеціалістів, документом передбачається реалізація комплексу заходів щодо перетворення Київського національного університету імені Тараса Шевченка на Київський національний дослідницький університет імені Тараса Шевченка. Також маємо зазначити, що Указ визначає право університету: затверджувати індивідуальні умови прийому для відбору талановитої молоді; установлювати плани прийому за напрямками підготовки, за спеціальностями в межах державного замовлення та ліцензованого обсягу; самостійно визначати нормативи чисельності студентів, слухачів, аспірантів, докторантів, здобувачів наукових ступенів кандидата і доктора наук на одну штатну посаду науково-педагогічного працівника університету в межах фонду оплати праці, встановивши співвідношення "викладач-студент" один до п'яти; видавати диплом про вищу освіту власного зразка; ухвалювати остаточне рішення щодо присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань. Окремі нововведення стосуються збільшення заробітної плати, стипендії, фінансування щорічного стажування професорсько-викладацького складу у провідних закордонних навчально-наукових центрах тощо.

Таким чином, сутність тенденцій структурно-процесуального етапу полягає в завершенні структурних процесів в університеті шляхом запровадження таких законодавчих норм: указів, розпоряджень тощо. Сьогодні освітня діяльність вищого закладу освіти здійснюється відповідно до законодавства України, зокрема і Указу Президента України від 05. 05. 2008 р. "Про заходи щодо підвищення статусу Київського національного університету імені Тараса Шевченка", яким

передбачено реалізацію в установленому порядку комплексу заходів організаційно-розпорядчого характеру щодо перетворення Київського національного університету імені Тараса Шевченка у Київський національний дослідницький університет імені Тараса Шевченка – головний навчально-науковий центр України з підготовки науково-педагогічних і наукових кадрів вищої кваліфікації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Концептуальні засади розвитку педагогічної освіти України та її інтеграції в європейський освітній простір // Інформаційно-аналітичні матеріали до всеукраїнського форуму "Турбота про вчителя – надія на майбутнє". 24 травня 2005 року. – Полтава, 2005. – С. 6 – 13.
2. Нариси історії Київського національного університету імені Тараса Шевченка / В.В. Різун, М.С. Тимошик, А.Є. Конверський та ін.; [передм. В.В. Скопенка]. – К.: Наша культура і наука, 2004. – 440 с.
3. Проект устава університета святого Володимира // Журнал Міністерства народного просвещения. – 1834. – № 2. – С. СІ – СХХІІІ.
4. Про вищу освіту: Закон України // Освіта в Україні. Нормативна база. – К.: КНТ, АТІКА, 2004. – С. 37 – 85.
5. Про заходи щодо підвищення статусу Київського національного університету імені Тараса Шевченка: Указ Президента України // Офіційний вісник України. – 2008. – № 33. – С. 28 – 29.
6. Про Київський національний університет імені Тараса Шевченка: Указ Президента України // Офіційний вісник України. – 1999. – № 48. – С. 8 – 9.
7. Про освіту: Закон України // Освіта в Україні. Нормативна база. – К.: КНТ, АТІКА, 2004. – С. 8 – 37.
8. Указ Правительствующему сенату об учреждении Киевского университета // Журнал Министерства народного просвещения. – 1834. – № 2. – С. LСІІІ – LСV.
9. Черняк С.Г. Тенденції розвитку організаційно-педагогічних засад діяльності Імператорського університету св. Володимира (1833 – 1863 рр.) / С.Г. Черняк // Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського: зб. наук. пр. – Одеса: ПНПУ ім. К.Д. Ушинського, 2010. – №7-8. – С. 175 – 184.

Подано до редакції 14.02.11
